

XIX.

Tévedésünk a népnevelés ügyében.

(Értekezés.)

Nem igen van ügy, mely körül napjainkban nagyobb munkásságot látnánk, mint a népnevelés körül; államok, vallásfelekezetek és egyes emberek szép buzgalommal versenyeznek megvinni ez ügynek áldozataikat. A népiskolák érdekében, a nép nevelése s különösen tanítása körül, a tanítás eszközeinek és módjának tökéletesítésében nagyobb haladást tapasztalunk; a min lehetetlen nem örvideni annak, ki a mivelődés terjedését szivéből óhajtja. Azonban hajlandók vagyunk, épen a nagy buzgalomnak és akaratnak tulajdonítani azt az igen lényeges tévedést, melyet ez úttal felmutatni szándékszunk.

A népiskolák körüli intézkedéseinkben nem vesszük tekintetbe magát az iskolát; nem itéljük meg, hogy az tényleg létező körülményeink közt mit tehet; nem vesszük tekintetbe azokat a körülményeket, melyekben a falusi iskolák növendékei vannak; s azt a szerény kört, melyben az iskolából kiléptökkel élni fognak, s nem azt a készütséget és képességet, melylyel birniok kell, hogy a szerény körben, melyben életök lejár, becsülettel és helyesen mozoghassanak; hanem ideált állitunk fel, s ez ideál után menve, igen magas czélt tűzünk a falusi iskolák elibe; és hogy e czélt elérhessük, igen sok s azok között a falusi iskolákba épen nem illő tantárgyat vesszünk fel tervezeteinkbe s visszünk be az iskolákba. Épen ezt tartjuk tévedésnek.

Virgiliusnak „O fortunatos nimium . . . agricolas“ kezdetű jellemzése épen nem találván a mai társadalom legalsóbb rétegére, a falusi iskolának volna feladata és célja oly népet képezni, mely a két ezer évvel ezelőtt festett képet tükrözze vissza minden időben; s épen ezért a falusi iskolának mindenekelőtt nevelő intézetnek kellene lenni, mely a növendékben az embert ve-

gye munkálkodása tárgyául, megóván a gyermek természetét, erkölcsi érzését az iskolán kívüli környezet rossz hatásától; fejlesztvén és erősítvén benne az erkölcsös és vallásos érzést az által, hogy a gyermek — nem ugyan az ultramontánok kívánsága szerinti vallásos — hanem erkölcsös környezetben és levegőben növekedjék fel. De a falusi iskolának nem csak erkölcsös, hanem értelmesség környezetnek is kell lenni, hol a gyermek lelki képességei fejlődvén, szokják meg gondolkozni, okoskodni és helyesen ítélni. A leendő embernek illetően erkölcsi és értelmi képzése a valódi, egyszerű, de mégis nagy célja a falusi iskolának.

E cél helyett mi jó indulatból tudományos intézetnek nézünk a falusi iskolákat; sajnálunk a szegény falusi tanulót, ha neki nem tanítanak anyanyelvének rendszeres nyelvtanát, az általános és hazai történelmet, a természetrajzot, természettant; ha nem ismeretnők meg a földdel, mint a világegyetem egyik tagjával; ha nem tanítanak neki matematikai földrajzot. Pedig ha fontolóra vesszük magát a falusi tanulót, s azokat a körülményeket, melyek között a falusi iskola munkálkodik: bátran kimondhatjuk, hogy ezek tanításától véghetetlen csekély sükert várhatunk.

A miveltebb és vagyonosabb osztályok gyermekei értelmes és helyes bánásmódban részesülvén, mivel környezet hatása alatt, ugyszólva, születésük percétől nevelődnek, s tanulnak; a nép gyermeke, hogy úgy szóljunk, durva állapotban lép az iskolába; még érzékeit sem tudja kellőleg használni; sokáig kell kinlődnia és mást is kizoznia addig, míg annyira fejlődik és képződik, hogy megkezdhesse a tanulást s a tanító rajta megkezdhesse a tanítást. És ez az előleges idomítás is igen sokat felemészt abból a rövid időből, melyre a falusi tanulónak tanulói pályája terjed. Rövidnek mondok, bár unitárius vallásközönségünk kebelében 4, más felekezeteknél 5, sőt több évre is van szabva; de minden intézkedéseink daczára — a nép súlyos szegénysége s folytonos elfoglaltsága miatt — a derekas tanulás és tanítás valósággal csak a téli hónapokra szorítkozik, s azokból is egy párt a múlt évben megtanult, de a hosszú nyár folytában meglehetősen elfelejtett tantárgyak felelevenítésére és ismétlésére kell fordítani. Ezen kívül maga a tanító is e hivatala mellett még egyházi szolgálatokat is teljesít, néhol a falu jegyzője vagy pénztárnoka; s a legnagyobb résznek pedig oly csekély fizetése van, hogy abból meg nem élhetvén, kénytelen az idő egy részét más keresetre, jelesen földmivelésre

fordítani, s e mellett az iskolának nemök, koruk és értelmi fejlettségök szerint több osztályba sorozandó egész népességét tanítania, növelnie kell. Ily körülmények között a falusi iskoláktól sokat nem követelhetünk.

Tegyük fel azonban, hogy mindenik falusi tanító maga jól tudja azokat a tantárgyakat, melyeket iskolája programja tanítandókul eleibe tűz; tegyük fel, hogy mindenik jó gyakorlati tanító: de épen ezért azoknak a tantárgyaknak, jelesen a természet-tannak, matematikai földiratnak, sőt a természetrajznak és történelemnek tanításánál sem követheti azt az észszerű, bizonyító és okadatoló módszert, melyet ama tantárgyak tanításánál okvetlen követnünk kell, hogy biztos sikerre számíthassunk; nem követheti a tanító e módszert, mert növendékei értelmi kevés kifejlettségöknél és képzettségöknél fogva teljesen képtelenek annak megértésére és felfogására. Miként is várhatjuk, hogy egy falusi tanuló képes legyen a természet munkálkodása törvényeinek felfogására és azok bebizonyítására! Az ily tantárgyak tanításánál tehát a gyermek okoskodó és gondolkodó tehetségének teljes tétlenségre kell kárhóztatva lenni, minthogy a tanító legjobb esetben is csak az egyes tények bemagoltathatására szorítkozhatik, s a gyermek emlékező tehetségét tömheti, mely egész készlet nem válhatván a gyermek sajátjává, mihelyt ez elbucsuzik az iskolától s megkezdji terhes életmódját, s az iskolában betanult dolgokról elmélkedni soha, legfeljebb igen ritkán van alkalmá: azok rövid időn ugy kihullanak emlékezete tárházából, mintha soha ott sem lettek volna. Ezt mindennap magunk tapasztaljuk. S ne gondoljuk, hogy ez csak közöttünk van így; így van ez, így kell ennek mindenütt lenni, hol azokat a tudományokat a falusi iskolák növendékeinek tantárgyul kitűzik. Nézzük például Belgiumban, hol az egyház és állam már rég óta versenyez a néptanítás vezetése fellett, hol tehát mind a két párt mentől nagyobb eredményt iparkodik felmutatni; itt egy gyárban előszólitottak 47 fiatal, 18—25 éves munkást; ezek közül 26 járt iskolába; a 26 közül 7 épen nem, 15 pedig nagyon roszul tudta leírni a nevét, s csak négyen tudtak írni egy-egy kis levelet.

Erre a kérdésre: melyik holt meg régebben, a Jézus-e vagy Noé? hárman helyesen feleltek; tizennégynek a feleletéből jól látszott, hogy semmit sem tudnak a történelemből; 30 kereken kimondotta, hogy nem tudja; és e 30 között 9 járt iskolába.

Arra a kérdésre : hol van a négerek hazája? egyetlen egy felelt némileg kielégítőleg.

Kérdezték tőlök továbbá: van-e különbség az ür és levegő között? 34 azt felelte, hogy nincs. Attól a tizenháromtól, kik azt mondták, hogy a levegő test, azt kérdezték, hogy ha felteszik kalapjokat, fejök és kalapjuk teteje között üresség van-e vagy levegő? Heten azt felelték, hogy üresség; 1 azt felelte, hogy ürességnek kell lenni, ha a kalap teteje nem lyukas; 5 jól felelt.

Mily gyenge nyoma, mily csekély eredménye tűnik ki ez egyetlen példából a tudományos népiscola hatásának.

Más tantárgyakat illetően is jutunk hasonló csekély, vagy jobban mondva semmi eredménye; a jó tanító megtanítja növendékeinek, hogy a föld nem lapos, hanem gömbalaku; elmondja az okokat, melyekből következtetjük, hogy a föld valósággal ily alaku; megmagyarázhatja a föld forgását; bővebb meggyőződése okáért mind ezt megmutatja neki egy földgömbön. Úgyes egyikökkel megmutatja neki a földnek és holdnak a nap körüli keringését, s a gyermek a tanító szájából, vagy a kézikönyvből, hűségesen be is tanulja mind ezt, s igen szépen el is mondja. Azt hisszük-e hogy tudja is? Bátran állíthatjuk, hogy semmit sem tud, nem is tudhat; mert a mit tud, nem hiszi, nem hiheti, sőt nem is szabad hinnie. Lelki szemei nem lévén annyira kinyilva, hogy ezeket a dolgokat képzelni, — látni tudja; értelmi fejlettségével és kevés képességével nem tudván annyira megérteni azoknak a jelenségeknek okait és törvényeit, hogy önmaga következtesse, miszerint azok másképpen nem is lehetnek: kénytelen testi szemeihez s érzékeihez folyamodni, melyek biztosan szokták őt vezetni. Ezek lépten nyomon merőben ellenkezőt tanítván neki, lehetetlen, hogy ne gyanakodjék annak igazságában, a mit neki más ember mond, s a mivel épen ellenkezőt lát és érez. Megkísértheted ugyan felvilágosítani, hogy a mit lát és érez, csak csalódás, a valóságban épen ellenkezőleg van; de ő gyengeségében makacs, s bár meghajol tekinteted előtt, de meggyőződni nem tudván, titkon azt hiszi, a mit lát. Hogy ne hinne saját szemének! E szerént sok drága időt raboltunk el tőle — hasztalanul.

Hasonlóan sükertelen és felesleges — hogy ne mondjam nevetséges — a mi buzgalmunk az anyanyelv tanítása körül, midőn az anyanyelv grammatikáját a falusi iskola tantárgyai közé soroz-

zuk. A nyelvtan valóságos tudomány, még pedig elvont tudomány levén, nagyon nehéz tantárgy; tapasztaljuk ezt a gymnásiumokban, hol csak a második, sőt a kevesebb tehetségű gyermekeket csak a felsőbb osztályokban képezhetjük annyira, hogy a nyelvtani fogalmakat megértsék, s azokkal öntudatosan elbánni képesek legyenek. Pedig a gymnásiumok növendékei előleges és okszerű előkészítésben részesültek a megelőző elemi osztályokban, s foglalkozások kiváló tárgya a nyelvészet; mily messze áll tőle e tekintetben a falusi iskola növendéke. Azonban ha valamely üdvös cél volna ebben a nyelvtannal való foglalkozásban: akkor még megbocsátható volna, hogy kinozzuk vele a gyermeket; de minden cél nélkül gyötörni a gyermeket, s elrabolni drága idejét, valóságos kegyetlenség. Hiszen nyelvünket talán éppen annak vagy édes nemzetünk jelleménél fogva a legutolsó napszámos, a kocsis vagy az egyszerű falusi földműves nyelvtanilag csaknem oly szabatosan beszéli, mint legelső írónk; hát a nyelvészeti szabályok megállításában, nyelvészeti vitatkozásainkban hányszor nem hitatkozunk a gyakorlatra, s különösen a népre, mint tekintélyre? Nincsen szüksége tehát a falusi tanulóknak nyelvtanra, hanemha fel nem akarjuk világosítani, és meg nem akarjuk neki mutatni, hogy azt, a mit ő anyjától s az életben eltanult, a mit bár nem öntudatosan — de jól tud és helyesen használ, a nyelvtan szabályai szerint tudja és használja.

Az anyanyelv igen természetesen kiváló tárgya az elemi tanításnak s mindenkifelett a falusi iskolának, mondhatni, egyetlen tárgya, s a növendékek mivelődésének és képzésének egyetlen módja és eszköze. De ez nem abban áll, hogy a gyermeket a nyelvtani szabályok és műszók értetlen s annál fogva hozadalmas és terhes betanulására szorítsuk; hanem a helyett arra kell törekednünk, hogy a gyermek az ő eszmekörébe, az ő értelmi fejlettsége és képessége határán belől eső minden olvasmányt részleteiben és egészben jól, helyesen megértsen, felfogjon, s annál fogva ügyesen és értelmesen elolvasson; s hogy minden oly tárgyról, dologról, melyről neki fogalma lehet, melyről ő gondolkozik, s minden oly jelenségről, mely az ő értelmi fejlettségének környezetében történik, a maga gondolatait tudja kijelenteni s másokkal közölni élő-szóval és írásban.

E kettős cél elérésére egyik eszköz az olvasás. Sokat kell olvasatnunk a falusi iskola növendékeit, de nem azért, hogy csak olvassanak; hiszen az olvasni tanítás a módszerek tökélyes volta után nagyon egyszerű és könnyű; de olvasatnunk kell a gyerme-

kekkel, hogy tanuljanak és szokjanak meg érteni, elmélkedni és gondolkodni, s ennek következtében értelmesen beszélni. Azok a magyarázatok, felvilágosítások és okoskodások, melyek az olvasmányok megértetése közben erkölcsi fogalmakról, valamint reális tárgyokról, a tanító és növendékei között folynak, véghetetlenül termékenyítőbben hatnak a gyermek kedélyére, lelkére és értelmére, s esmeretei tárházának gazdagítására, mint az illető tankönyvekből értelem nélkül betanult lapok. És az ilyen alkalmakkal folytatott beszédgyakorlatok hasonlíthatatlanul jobban és biztosabban fejlesztik a gyermek nyelvészeti erejét és képességét, mint az elvont nyelvtani szabályok.

Az olvasással karöltve kell járni a beszédnek, hogy a gyermek a leolvasott és átértett olvasmányt, a megértés közben nyert értesülésekkel, és okulásokkal egyetemben élőszóval, érthetőleg ismétlje és előadja, mi által nyelvészeti és értelmi ereje egyaránt fejlődik, s ő maga már az iskolában megszokik helyesen és értelmesen beszélni.

Másik eszköz az írás. Sokat, nagyon sokat kell a falusi iskolában a gyermeknek írni, részint azért, hogy az írás gépiessége nála szokássá váljék, annyira, hogy munkás és elfoglalt életében se feledhesse el; de különösen azért kell a gyermeknek sokat írni, hogy az által és közben tanuljon meg gondolkodni s értelmi fejlettsége körébe eső dolgokról, tárgyokról és eszmékről a maga gondolatait hábar egyszerűen, de helyesen s különösen értelmesen elé tudja adni írásban. Ezért fogalmazások írásában kell a gyermeknek gyakorolnunk; e fogalmazásokban a fősúlyt nem kell külső csinra fektetnünk; ne keressük azokban a helyesírás szoros szabályait, hanem nézzük az értelmességet és igazságot. Ne botránkozzunk meg, ha történetesen nagy betűt találunk ott, hol kicsinynek kellene lenni, vagy megfordítva; vagy ha a gyermek *cs-et* ír oda, hová *ts-et* kellett volna írnia, hisz ezek oly csekély fogyatkozások, hogy a gyakorlat előbb utóbb könnyen elenyészteszetheti; s ha netalán meg is örökösödnének: a falusi tanuló s a falusi egyszerű ember fogalmazása azokkal is lehet világos, értelmes és helyes.

Bár tudjuk, hogy könnyen obscurantismus büne alá vonhatnak: még is kimondjuk, hogy szerintünk a vallásos és erkölcsi nevelésen és oktatáson kívül, természetes tantárgy a falusi iskolában a leirtuk szellemben eszközözlendő olvasás és írás tanításon s a honismén és gyakorlati — különösen fejbeli — számitáson kívül több nem

lehet; miként ezt több országban maga a törvényhozás megszabta. Biztosan állíthatjuk azt is, hogy ha a falusi iskolák körül tett fáradozásainknak nincs kellő sikere: leginkább annak tulajdoníthatjuk hogy igen magas cél után törekszünk, igen sokfelé kapkodunk, nem vevén tekintetbe a falusi iskolának és a falusi ember életének és észjárásának szűk körét. Lám régebben, miként egész hazánkban, ugy hitfelekezetünk kebelében is, falusi iskoláink az idéztem tantárgyakra szoritkozván, annyi eredményt mutathattak fel, hogy a nép között nagyon sok irni és olvasni tudó ember volt; talán több, mint napjainkban igen tudós tervezeteink mellett. Jobb keveset jól megtanítani, mint sokféléből valamit zavaroson; és a mit tanítunk, legjobb egyszerű, természetes, és így könnyű módon tanítani.

Kovácsi Antal,
tanár.

XX.

Az Erdélyben létező keresztény vallások jogai, összeállítva a hazai törvények alapján.

Egyelőre megjegyzendő, hogy az erdélyi törvényekben az 1848-ban alkotott és szentesített 1-ső törvényszikkelyig különbség volt a négy bevett és megszenvedett vallások közt, de az 1848-ik évi 1-ső törvényszikkelyben e lévén: „Valamint a testvér Magyarhonban minden lakosok jogegyenlősége kimondva és életbe léptetve van, ugyan azon módon itt is e hazának minden lakosaira nézve nemzet-, nyelv- és vallás-különbség nélkül örök és változhatatlan elvül elismertetik, és az evel ellenkező eddigi törvények ezennel eltöröltetteknek nyilváníttatnak“ — ezen törvény által el van törölve a bevett és megszenvedett vallások közt azelőtt fennállott különbség, s az egyenjogúság mindenikre ki van terjesztve alkotmányos szilárd alapon. Mihezképest az Erdélyben jelenleg létező keresztény vallásfelekezeteket s azoknak követőit minden különbség nélkül alkotmány-szerűleg illeti:

I. A vallás szabadgyakorlás joga. Ez sarkalatos és alaptörvényül van téve az A. C. 1. r. 1. t. 2-ik articulusában; az A. C. 3. r. 1. t. 1-ső articulusába beigtatott, s ennyi részben az 1744-ki 6-ik articulus által is helybenhagyott unioban; az A. C. 2. r. 1. t. 1. és 2-ik articulusában és a C. C. 2. r. 1. t. 1-ső articulusában olvasható fejedelmi conditiókban; nem különben a Leopoldinum Diploma 1. és 3-ik pontjaiban. Ezen sarkalatos jogból kifolyólag

1.) Az Erdélyben létező keresztény vallások követői akár mely városban és faluban alapíthatnak eklézsiákat, építhetnek tornyokat, templomokat, s azokban nyilvános isteni tiszteletet tarthatnak. És valamint az eddig alapítottak, úgy az ezután bár mikor alapítandók s építendők birtokában és használatában senki által meg nem háboríthatnak. 1791: 55.

2.) Temetkező helyeket is állíthatnak, s ezeknek használá-